

HERMENEUTICA RORTYANA:
DE LA ADEVAR LA EDIFICARE

**HERMENEUTICA RORTYANA:
DE LA ADEVAR LA EDIFICARE**

Dan Zeman

S-a susținut, nu cu mult timp în urmă, că hermeneutica ar reprezenta “noua *koiné*” a filosofiei. Succedând hegemoniei marxismului din anii ’50-’60 și celei a structuralismului din anii ’70, hermeneutica pare să se fi instalat în poziția comodă de centru spre care converg, pentru a se inspira din demersurile sale, abordări din domenii din ce în ce mai diferite, de la critica literară la sociologie sau arhitectură. Se spune că unul dintre motivele pentru care hermeneutica și-a câștigat acest loc central îl constituie reacția la tendințele formalizante și la pretențiile de „neutralitate” ale demersului structuralist, alături de o preocupare tot mai accentuată pentru conținuturi, considerate, în paradigma structuralistă, ca fiind neesențiale.¹

Într-un astfel de context, în care hermeneutica ocupă o poziție atât de privilegiată, contestarea întregului demers hermeneutic de către unul dintre cei mai proeminenți autori ai secolului XX – Richard Rorty – nu putea să treacă neobservată. Într-un text devenit de-acum

paradigmatic pentru cei care îi împărtășesc vederile („*Cercetarea ca recontextualizare: O descriere anti-dualistă a interpretării*”), Rorty pune la îndoială rostul hermeneuticii într-o cultură în care distincțiile clasice între domeniul științelor naturii și cel al științelor spiritului, bazate pe metode și practici diferite (*explicația* opusă *înțelegerii*, *comprehensiunii* sau *interpretării*), disparⁱⁱ. E drept, aceste distincții sunt astăzi încă larg răspândite în lumea cultă (occidentală sau nu) și ele își mai găsesc încă o mulțime de susținători; e drept și că există, la autorul american, o legătură între abandonarea acestor distincții și apariția unui anumit tip de cultură pe care Rorty l-a teoretizat într-o manieră mai degrabă „utopică” – „cultura post-Filosofică”, cea „ironistă” sau „cultura literară” sunt doar unele dintre întruchipările acestui tipⁱⁱⁱ. Însă acest lucru nu dă propunerii lui Rorty de a abandona distincția dintre cele două tipuri de științe caracterul de artificialitate pe care Charles Taylor i-l reproșează în eseu amintit. Abandonarea distincției respective e departe de a fi doar o simplă „fantezie”; ea e, dimpotrivă, o consecință directă a unei poziții pe care Rorty o numește *antiesențialism*.

Poziția antiesențialistă poate fi cel mai bine conturată în opoziție cu ceea ce Rorty numește *esențialism*. Acest lucru îl și face Rorty în eseu menționat: el imaginează un dialog între esențialiști și adversarii lor, din care rezultă cu claritate pozițiile celor două orientări. Așa cum apare aici, esențialismul se suprapune în mare măsură peste ceea ce se poate numi *realism*: credința că, în afara și independent de credințele noastre, există o lume care își are propriul limbaj și pe

**HERMENEUTICA RORTYANA:
DE LA ADEVAR LA EDIFICARE**

care ar trebui să ni-l însușim, dacă ar fi să spunem că am atins adevărul. Contrar acestei păreri, antiesențialistul susține că orice obiect este un obiect *contextualizat* (adică întotdeauna aflat sub o anumită descriere) și că cercetarea, departe de a fi o relație privilegiată a cercetătorului cu ceva non-uman, nu e decât *recontextualizarea* credințelor mai vechi. Aplicat la disputa dintre științele naturii și cele ale spiritului, antiesențialismul ar susține poziția extremă că „*orice cercetare este interpretare și că orice gândire constă în recontextualizare*”. Însă Rorty nu consideră că o astfel de extindere a termenului de interpretare ar fi binevenită: el ar acoperi astfel întreaga sferă a activității umane și s-ar transforma într-un termen banal, fără forță polemică și cu un conținut mai degrabă vid. Interpretarea, spune el, „*este o noțiune interesantă numai atâta timp cât e în opoziție cu ceva mai tare, mai ferm, mai puțin controversat – cu ceva de genul «explicației» sau «științelor naturii»*.”^{iv}

În locul universalizării aplicării conceptului de interpretare, Rorty propune abandonarea distincției dintre cele două tipuri de științe și conceperea lor drept activități între care nu pot fi trasate decât limite de ordin *sociologic*. El se bazează pe argumentele lui Davidson și pe noțiunea acestuia de „interpretare radicală”, care face imposibilă trasarea unei distincții, interesantă din punct de vedere filosofic, între explicație și interpretare – și care au, astfel, drept rezultat renunțarea la distincția în cauză. Dacă acest lucru e făcut, dacă se acceptă această „pierdere”, dispariția hermeneuticii, ca opusă metodelor din științele naturii, e următorul pas firesc.

Însă această respingere a hermeneuticii de către Rorty nu e decât una din fețele medaliei. În prima parte din „*Adevăr și metodă*”, Gadamer face o analiză a conceptului de *Bildung*, din perspectiva apartenenței lui la cultura clasică, umanistă. Acest concept e în opinia autorului german de o importanță capitală pentru științele spiritului: pe de o parte, el susține că toate încercările celor care au militat pentru autonomizarea științelor spiritului și a scoaterii lor de sub tutela metodologiei științelor naturii s-au bazat, chiar dacă inconștient, pe acest concept, iar pe de alta, că doar prin intermediul său se poate pune în evidență relevanța științelor spiritului pentru filosofie.

Ceea ce e însă cel mai important, în acest context, e că acele trăsături ale celor ce activează în interiorul acestor științe – „tactul”, „simțul” istoric sau estetic – nu sunt posibile fără existența unei formații, a unei *Bildung* prin care cel ce interpretează trecutul nu poate deveni competent dacă nu s-a îmbogățit pe sine în acest proces de interpretare și nu e astfel conștient de devenirea sa. Deschiderea spre ceva diferit, alături de conștientizarea *propriei* diferențe și de asumarea contingentei *propriilor* idei, nu sunt altceva decât caracteristicile esențiale ale unei atitudini hermeneutice autentice.^v

Rorty preia conceptul de *Bildung* în capitolul final din *Philosophy and the Mirror of Nature*. Pentru început, el se referă la meritele polemice ale conceptului de „hermeneutică”, așa cum a fost el teoretizat de autorul german, subliniind faptul că pentru Gadamer hermeneutica nu e o *metodă* de a obține adevărul, și nici

HERMENEUTICA RORTYANA:
DE LA ADEVAR LA EDIFICARE

„o metodologie a științelor spiritului, ci o încercare a unei înțelegeri asupra a ceea ce științele spiritului sunt în realitate dincolo de conștiința lor de sine metodică”^{vi}. Rorty pune acest demers în slujba propriei sale dorințe de a scăpa de ceea ce el numește „filosofie centrată epistemologic” – acel tip de filosofie care se identifică cu teoria cunoașterii și care se zbate să furnizeze un metavocabular în care să poată fi traduse toate discursurile, permițând astfel ca ele să devină comensurabile. Hermeneutica gadameriană ar fi deci un efort de a scăpa de înțelegerea omului ca fiind „cunoscător de esențe”.

Apoi, Rorty consideră că Gadamer a reușit să separe noțiunea romantică a omului autocreator de background-ul ei filosofic: dualismul cartezian și noțiunea de „constituție transcendentă”. Această separare e posibilă tocmai prin înlocuirea termenului de „cunoaștere”, ca scop al gândirii, cu cel de *Bildung*: a te autocrea, a te edifica (cum spune Rorty, modificând conceptul gadamerian), e mult mai important decât a ști cum sunt lucrurile în realitate.

Edificarea înseamnă pentru Rorty, pe lângă activitatea hermeneutică de a apropia cultura noastră de alte culturi sau de alte perioade istorice, și găsirea unor modalități noi de a vorbi, mai rodnice și mai interesante – găsire ce ar fi apoi urmată de o „*inversare*” a acestei activități: încercarea de a reinterpretă ceea ce ne e familiar prin noii termeni, nefamiliar. Cunoașterea științifică și căutarea adevărului sunt, în opinia lui Gadamer și a lui Rorty – dar și la Heidegger sau Sartre – doar unele dintre multele modalități prin care edificarea e

posibilă. Propria noastră descriere în termenii științelor naturii s-ar afla astfel pe aceeași treaptă cu cele oferite de poeți, romancieri, psihologi, antropologi sau mistici.

Activitatea de a redescrie familiarul prin nefamiliar, de a ne însuși noi modalități de a vorbi, în cadrul a ceea ce Rorty numește „*conversația umanității*”, de a adopta alte *vocabulare* (cum va spune în *Contingență, ironie și solidaritate*^{vii}) ar fi în acest fel *edificatoare* fără a fi *constructivă* – în măsura în care prin „*constructiv*” se înțelege acel tip de consens ce se stabilește în cadrul discursului „*normal*”. Și aceasta, pentru că activitatea edificatoare nu poate fi decât „*anormală*”^{viii}.

Rezultatul acestei preluări a conceptului de *Bildung* în economia lucrării sale e distincția pe care Rorty o face între două moduri de a face filosofie și între două tipuri, corespunzătoare, de filosofi. Pe de o parte, e vorba de întreaga tradiție filosofică (numită de Rorty în altă parte „*canonul Platon-Kant*”), centrată în jurul metaforei „*oglinzii naturii*”; conform acesteia, scopul filosofiei e de a conduce spre obținerea adevărului prin indicarea condițiilor și a metodelor *universale* cu ajutorul cărora acest țel poate fi îndeplinit.

De cealaltă parte, se află filosofii pe care Rorty îi numește „*periferici*”: aceia care, precum Kierkegaard, James, Dewey, ultimul Wittgenstein sau Heidegger, se îndoiesc că a elucida „*mecanismul*” cunoașterii ar fi ceva atât de „*esențial*” pentru noi încât altceva nu merită spus, și care nu se îndoiesc că ceea ce e considerat acum a fi o „*superstiție*” era considerat „*triumful rațiunii*” în secolul trecut. Pe primii filosofi, Rorty îi numește *sistematici*; pe ultimii, *edificatori*. „*Marii filosofi sistematici sunt*

HERMENEUTICA RORTYANA:
DE LA ADEVAR LA EDIFICARE

*constructivi și oferă argumente. Marii filosofi edificatori reacționează [împotriva primilor] și oferă satire, parodii, aforisme. Ei știu că opera lor nu mai are sens atunci când perioada împotriva căreia reacționează s-a încheiat. Ei sunt periferici **în mod intenționat**. Marii filosofi sistematici, la fel ca marii oameni de știință, construiesc pentru eternitate. Marii filosofi edificatori distrug de dragul propriilor lor generații. Filosofii sistematici vor să pună subiectul lor pe calea sigură a științei. Filosofii edificatori vor să păstreze spațiul deschis pentru acel sentiment de mirare pe care-l pot cauza uneori poezii – mirarea că există ceva nou sub soare, care nu e o reprezentare precisă a ceea ce era deja prezent, ceva ce nu poate fi (cel puțin pentru moment) explicat și care de-abia poate fi descris.’’^{ix}*

Filosofia edificatoare propune înlocuirea dorinței pentru comensurabilitatea tuturor vocabularelor cu dorința pentru continuarea conversației și încearcă să ferească filosofia de a ajunge pe „*calea sigură a științei*”. Înțeleasă prin prisma conceptului de *Bildung*, atitudinea hermeneutică e una care în opinia lui Rorty poate ajuta la atingerea acestui deziderat.

NOTE:

ⁱ Toate aceste opinii îi aparțin lui Gianni Vattimo; expresia lor poate fi găsită în articole precum „*Secularizarea filosofiei*” sau „*Hermeneutica – noua koinē*” (*Etica interpretării*, Editura Pontica, Constanța, 2000).

ⁱⁱ Rorty abordează tema distincției dintre cele două tipuri de științe în foarte multe dintre eseurile sale. Pentru discuția asupra unora dintre ele, precum și pentru alte aspecte legate de discuția de față, îmi permit o trimitere la eseul meu „«Noua ambiguitate». Spre o cultură fără delimitări” ce poate fi găsit la adresa www.cte.usv.ro/rocvir.

ⁱⁱⁱ Conceptul de „cultură post-Filosofică” apare în introducerea lui Rorty la *Consequences of Pragmatism*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1982, intitulată „Pragmatism and Philosophy”; descrierea unei „culturi ironiste” e una dintre principalele teme din *Continență, ironie și solidaritate*, Editura ALL, București, 1998; „cultura literară” e teoretizată de Rorty în diverse articole de dată mai recentă (în special „The Decline of Redemptive Truth and the Rise of a Literary Culture. The Way the Western Intellectuals Went” și „Reflections on MOMA”; ambele eseuri pot fi găsite la adresa <http://www.stanford.edu/~rrorty>). Într-un alt articol relativ recent, Rorty leagă în mod direct dispariția dihotomiei științe ale naturii – științe ale spiritului de apariția unei culturi „cu adevărat umaniste” (e vorba de articolul „A Pragmatist View of the Contemporary Analytic Philosophy”, ce poate fi găsit la aceeași adresă).

^{iv} Citatul se găsește la pagina 200 a textului menționat. Eseul lui Rorty e inclus în *Obiectivitate, relativism și adevăr*, Editura Univers, București, 2000.

^v Iată câteva citate semnificative: „*Tocmai acest lucru l-am evidențiat (...) drept marca generală a formării: păstrarea unei*

**HERMENEUTICA RORTYANA:
DE LA ADEVĂR LA EDIFICARE**

---

astfel de deschideri față de ceva diferit, pentru puncte de vedere diferite, mai generale.” (Adevăr și metodă, Editura Teora, București, 2001, pg. 25). Și mai jos, pe aceeași pagină: „A ne contempla pe noi înșine și scopurile noastre păstrând o distanță înseamnă a le contempla așa cum sunt ele văzute de alții. (...) Punctele de vedere generale față de care individul format se păstrează disponibil nu reprezintă pentru el un criteriu ferm, ci sunt considerate doar ca niște puncte de vedere posibile ale altora.” În aceste citate sunt întrunite toate cerințele pe care le îndeplinește „ironistul” lui Rorty: deschiderea față de ceilalți, conștiința propriei contextualități și refuzul, în numele propriei autonomii, de a se lăsa descris de alții (a se vedea și nota 7). Acest lucru nu face decât să-i apropie pe cei doi autori, așa cum de altfel se va vedea și din analiza întreprinsă mai jos.

^{vi} Am preluat traducerea românească a acestui fragment, deși el apare în cartea lui Rorty, din *Adevăr și metodă* – volumul I, tradus de Gabriel Kohn și Călin Petcana (*Adevăr și metodă*, Editura Teora, București, 2001, pg.13).

^{vii} În această carte Rorty dezvoltă ideile expuse, într-o formă succintă, în ultima parte din *Philosophy and the Mirror of Nature*. Într-adevăr, edificarea – autocreația, cu termenul folosit aici – e tema principală a acestei cărți, cu precizarea că Rorty se ocupă de acest subiect în contextul delimitării între viața privată și cea publică a individului. „Cultura ironistă” e acel tip de cultură care îi permite acestuia să se autocreeze, urmându-și propriile „idiosincrazii”, și care în același timp instituie un spațiu public care să facă posibilă auto-creația indivizilor în cât mai multe moduri posibile.

^{viii} Legătura dintre hermeneutică și crearea de sine e pusă în evidență și de Paul Ricoeur. În *Eseuri de hermeneutică* (Editura Humanitas, București, 1995), înțelegând interpretarea ca „apropriere”, Ricoeur spune: „*Prin apropiere înțeleg că interpretarea unui text se desăvârșește în interpretarea de sine a unui subiect care de acum înainte se înțelege mai bine, se înțelege altfel, sau chiar începe să se înțeleagă.*” (pg .125). În această modalitate de a vedea lucrurile, pe

care Ricoeur o numește „hermeneutică reflexivă”, constituirea sinelui și cea a sensului sunt simultane.

^{ix} *Philosophy and the Mirror of Nature*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, ediția a-II-a, 1980, pg. 369-70. Traducerea îmi aparține.